

י"ב. המהפכה הרוסית והאמנות היהודית

א. שטיינמן

הקומוניסטן העברי (1918, קטעים) (1)

כל העמים תקעו כף והריעו לקראת קול הדרור: דרור לרוח, לחיי חיים ולכוחות עוז.
אתם כולכם, רבבות אלפי העמלים והמושכים בעול זר אשר חלל העולם מלא אתכם ולכם אין דמות
ותבנית אין - האזינו!

התעוררו, התעוררו. קומו ועלו בחרב ובגרזן, בחמת נקם ובדבר אלהים חי.
מי בכם לב דוי ועין דומעת תמיד, גאות השותתת דם ויד פושטה לחסד נדיבים - צאו, פוצצו
שער ובריה וצאו, ממחבואיכם צאו!
אל ישמע בקרבכם קול חתן, קול כלה, כי אם קול תרועה למלחמה; לא קול אהבה ולא קול שיר,
כי אם הרס, הרס, הרס.

עורו עורו את העולם הישן עד יסוד בו. עורוהו עורוהו.

כי כל העולם כוזב, כוזב, כוזב.

הבו הנה, הבו את כל החלאה והדלות, כל קלון האדם והשופכין אשר הזיבה הנחת המגוהצה אל
המבואות הנדחים ולמרתפים האפלים הבו הנה, הבוס, הציגום לראוה.

כי כה אמר האדם:

נלאיתי נשוא את הנוגש המנדב ואת העריץ הבונה בזיעת אלפי רבבות העמלים בתי משכיות
לנפשו ובתי-חולים עם מצבות-נדבה לאלפים ולרבבות, למען קצץ בנדבתו החסודה את כנפי הדרור וסתום
פיות המרד.

קצתי בעריצות המעטה על נפשה כסות החוק ובשקר המדבר בשם אל יה; בתקיף האומר: סדר!
סדר! ובכהן איש סודו של הנוגש, המסיף: הכנעה! הכנעה!

בושתי מאלמות המקימה לה בתי תורה ודין, למען אשר במשפט מעשי שוד ועמל וקלני מנופים
שחוחים, פרצופים קדורנים, שכמים נטויים לעול ושפתיים נובלות מתחנוני נדבה.

על כן היה דבר האדם כה:

התקוממו וקומו, אל תיראו, אל תפחדו. עלו על נוגשיכם ומלחציכם בסערת קרב, כי לא ברכם יהים, לא אהבם, לא נדב עליהם מרוחו ולא להם כי אם לכם ילחם.

וי, וי, ענווי אדם, כי הייתם זבל על שדותיהם המשתרעים למרחבי תבל ודומן על פני ערבות זרם; כי הייתם כלבים שומרי צאן עשירים מפני חמת כבשתכם הדלה ואת מקניהם וטובם - מפני טפכם יעבים לפת לחם, - הבעבור כן תכנעו לעולמים, לעולמים, הה, בני אדם ענווי-רוח ונכאי-מעש!?

האזינו. האזינו. התקוממו וקומו. אל תיראו. אל תפחדו מפני דת ודין. יען כי מאת נדיכם היתה הדת ונוגשיכם יצרו דין להבהילכם ולגזול מפניכם צעקת הכאב בעודנה בין שניכם.

הה, מי בכס נענה מעוות-חיים ובזוי-כבוד, צאו, פוצצו שער ובריה וצאו, ממחבואיכם צאו. וב השיבו לכם בדיכום גזילת דורי-דורים: משמני ארץ, תכלת שמים ורוח אדם גאה. דגי נחלים ימים, פרחי זפירות הוד.

כי לכם תבל ומלואה ואתם הנגזלים.

עורו עורו את זה עו ל ס הישן עד יסוד בו.

מוט התמוטטה ארץ, נוע ינועו כסאות-מלכים, לוחצים וחמסנים על אם השוקים ועל גפי מרומי דיפלומטיה.

מושלים, רודים בעמים, בורגנים מפקיעי שער, עושקים, חולשים על גויים וממלכת כוהנים וזאפי דם אדם, המשיקים את הצלב עם החרב, נפלו ולא יוסיפו קום.

שמותיהם של מנצחי שקר ופושטי עור דלים יכוסו במשאון והמוני אדם, עמלים ויגעים, ענוי יוח, יוצרי התעשייה ובוראי עושר, יצאו לאור עולם.

כל בתי-החרושת, כל בתי-החומות, כל שדמות עולם, כל יכול הארץ עם מכרות פחמים, מתכת וזהב - לעמלים! לעמלים!

נסתם פי שקרנים מתחסדים, מחלקי ארצות, נדכאים בכח זרוע מדי תפטפט לשון רמות על יושר וצדק.

הידד! הידד! - וקרא גם השמוניסט העברי, אשר לבו עליו ידאב עקב אשר לא זכה לבשר את הגאולה מעל הרי יהודה לירושלים.

ירדה גם הבורגנות היהודית, אשר נפלה מבני בריתה בני עמים אחרים - רק בכח חרב ולא בכח העושק והתרמית ויחד עם משענת רצוצה זו נפלו כל המתחסדים ומוגי-הלב, אשר קשרו גורל התרבות

העברית העתיקה והמלאה כוחות עוז, הגאיונית ושואפת לדרור, עם מעמד בורגנים, בעלי זרוע, מנצלים עושקים.

נפלה גם היהדות הצבועה, המתחסדת, אשר נצלה את מכרות השמים ועשתה רוח ישראל קרדום לחפור ומקור מחיה ופרנסה.

והנה בא הקץ על תרבות עברית! - כך יקוננו הנחשלים, התנים הגדולים עם הקטנים, אשר היו קצרי-ראות עד רגעי גסיסה אחרונים, בא הקץ? -

לא! - יבשר בקול הקומוניסט העברי.

האם לעת כזאת, אשר החושך אשר כסה ארץ והערפל אשר העיב עין לאומים, מוג התמוגגו כעשן, יחוור יעקוב ויבושו פני ישראל, ראשון לגויים מבשרים אור צדק לתבל ולדורות? -

לא! - יקרא הקומוניסט העברי, - נפל מבצרה של היהדות השחורה - תחי היהדות האדומה!

כי לא נפחד מפני קול צעד המוני עמים פוסעים בגאון אלי דרור - לא מהם נפחד.

נספח, נספח תרבות עברית, נחרד עליה וניצור אותה, נחיה אותה בדמינו ונפיח בה כוחות עוז ומרי.

לא על מלכים, שרים ונדיבים נחזר אותה, כי אם לפני לאומים נציגה ועד לפני שלוחי עמים נגיש את משפטה ונדרוש בקול רם:

- חיים לה, חיים ודרור עד עולם.

יחי הקומוניסט העברי!

התרבות העברית, העניה המרודה, נאד הדמעות, האבוא לספול עליה חטאים ולהזכיר לה את עוונותיה הראשונים?

אבוא, אבוא.

כי אם לא אבוא אני, יבואו האחרים, האויבים, ויתכבדו בקלוונה.

העניה, המרודה! היא בקשה לה מחסה עד יעבור זעם תחת קורתם של בעלי היכולת, בעלי הכיס, החקיפים העושקים.

ישנים, וקוו זה בהכרח שיהיה מופשט, כי החיים טרם יצרו תמונות מסביבו, ואילו הוא, הקוו, צעיר מדי וחדש מדי, שיקרום תמונות על גופו.

אבל השירה יודעת רק קווים כאלה, שעיקרם רמזים לתמוניות. מתקדמת במהותה וכולה לצדה של החברה, השירה בכל-זאת נאלצת להתכנס על התמוניות הישנה שנחיתה ותמו חייה, ולהישאר בבידודתה, החברה, השופאת ליצירה חדשה לחלוטין, אינה רואה עוד את העולם הישן ואת מסורות התמוניות שלו. היא מפשיטה מן השירה את הקווים, ואז מקבלת השירה בעיניה פרצוף קומי.

גם בזמנים שלווים למדי לא מן הנמנע היה שהשירה תפגוש באיש הקוו המופשט. זה יכול היה להיות מצד אחד איש-העם הפרימיטיבי, שלא גדל ועלה עד למסורת התמוניות. ומאידך גיסא - ה"חמאי" המוגבל, העובר בתערוכת-הציורים כ"אדם מן הצד", מסיר את משקפיו מעיניו קצרי-הראי, מתבונן ואיננו מבין: מדוע עומד הציבור שעות ארוכות מול התמונות ומסתכל בהן בעניין רב כל כך - הוא אינו רואה דבר מלבד קווים! לצדו של צופה מעין זה יכול היה הצייר להרגיש בדידות רבה... אבל בדידותו של המשורר מעולם לא הגיעה לדרגה כזאת, כמו בזמן הזה שכל החברה נאלצת לבטל בשם הבנייה המחודשת ולכאף לזמן קצר או ארוך יותר את כל צורות-החיים של העבר יחד עם המסורות של דמויותיהן ותמונותיהן.

אבל אם בדידותה של השירה בכלל גדולה מאוד בשעה זו, הרי בדידותה של השירה היהודית איננה כן במעמד הבינוני של כל עם יש יסודות אפיים, שאינם משתתפים ישירות בתהליך הבנייה-מחדש של החברה, ומצב-העולם הכאוטי לא סחף אותם בשלמותם. יחסם לשירה לא נשתנה. יתר על כן, הם מייצגים את הצורות היציבות יותר, השלוות יותר, שעליהן השירה בונה את נסיונותיה. אבל אצלנו המעמד הבינוני לגמרי אינו מעוניין ביצירה היהודית. לשירה היהודית נשארים, באופן כזה, מצד אחד איש-העם הבלתי מפותח, שלא גדל עד למסורת התמוניות ותופס רק ציורים העשויים מקווים פרימיטיביים; במלים אחרות: הוא תופס רק את ה"לובוק". ומצד אחד נשאר לה לשירה היהודית הקורא האינטלגנטי, שחונך, אגב, במידה-מה על שירה זרה ובא אלינו משולחנות זרים. שם, בשולחנות הזרים, מחמיצה אוזנו הצדדית כמעט את כל העלילה הנושאת אופי לאומי-סובייקטיבי ואיננה קולטת אלא את משמעותה הכלל-אנושית - את הכוונה האוניברסלית. באופן כזה נוצרה בחלק מקוראינו תכונה מיוחדת במינה: הוא התרגל לדלג על שכבות שלמות של דם ובשר ושם לב רק לאנושי-הכללי, הוא מחסט בשירה בעיניו של "מאי-קא-משמע-לך" אונג-ברסאלי. זאת הוא עשה אפילו בזמנים שקטים למדי. אבל עתה, כשהקורא אינו יכול ואינו רשאי לעמוד מחוץ ליצירה החברתית החדשה-למהדריין, עתה קל לו יותר מאשר לזולתו להכיר רק באותם קווים ערטי-לאיים, באותו אוניברסאליזם, הקשורים ישירות בחיפושים החברתיים החדשים; במלים אחרות - הוא אינו תופס אלא את ה"לובוק"³ הכאוטי.

התהום, שעידן-הסער-והפרץ העכשיון התחיל להקימו בין האמנות המודרנית לבין החברה
מודרנית, דוגמה בולטת תשמש לו העובדה, שבזמן האחרון נשתתקו כמעט כל טובי הסופרים והמשוררים
רוסיים. וודאי שאשמים בכך לא הסופרים כי אם המעיין ממנו שאבו, החומר והלבנים שמהם נבנתה
נלושה שירתם. אבל גם החברה המעפילה אל-על עד עתה לא יצרה לשירה חומר ולבנים חדשים. והתוצאה
יא שתיקה גמורה - חלל ריק.

המשוררים-הנוצרים הראשונים (זמן קצר אחר הופעת הנצרות) היו משוררים גרוועים מאוד.
פסלים-הנוצרים הראשונים תוך זמן קצר איבדו את היכולת לשחזר כהלכה את צורות הגוף האנושי;
וצרים הסתפקו בציור התמונה הבלתי-מסוימת של יונה, או בציור המונוגראם של ישו, ולבסוף הם
דעו לעשות רק צלם - שני קווים ערטילאיים. אבל לנוצרי המאמין קווים אלה היו משמעותיים ומספיק-
ים למדי: בקווים הוא ראה את סמל אמונתו, ובעירומם - סימן שהוא מותר על העולם הישן וצורו-
יו הקבועות הישנות. להיפך, ככל שהקוו ערטילאי יותר, כך רבות האפשרויות להכניס בו תוכן חדש.
ה תלוי, כמובן, ברצונו הטוב של איש ואיש, אבל הרצון הטוב יכול להיות תוצר ישיר של הזמן.

בחקופה של בנייה-מחדש חברתית ראדיקאלית, תמונות הן חסרוֹן - הן מזכירות לנו יתר-על-
מידה על החברה הישנה, הן מסרבות לקלוט את תוכנו של הזמן החדש. תמוניות מתבססת על צורה ישנה,
צורה ישנה אינה קיימת עתה. האידיאולוגיה של החברה החדשה ביטלה אותה.

זמן כזה עתה - גדול הפחד בפני צורות קבועות, הקשורות בעולם הישן... הקווים מקולפים
נשאריה ערטילאיים. וכל הקווים הערומים דומים, כמובן, זה לזה. על כן יוצא, שמשתתפים אחדים
קובץ ["אייגנס" - "משלנו"⁽⁴⁾] ובתוכם גם אני - לא הביאו שום דבר חדש "משלנו". לרוע מזלו של
ברהם רפפורט הוא שם את נעליו ליד מיטתו ממש כדרך שעשה זאת ר' גדליה הורוויץ "באחרי הכל"...
כל אם כך, אין הוא אלא נוסח אחר של הישן, והישן אינו מעניין. בשעה זו הוא מתבטל עם כל העולם
ישן.

מה צפוי עתה לשירה בכלל ולשירה היהודית בפרט. בוודאי יבוא גם אלינו, כמו ברוסיה
מרכזית, לא הפוטוריזם האמיתי כי אם הפוטוריזם הזול, שאינו זקוק לתמוניות ישנה או לשלמות
ל צורה, וייתחם אל החברה החדשה כאל אחותו. אבל בפוטוריזם יש יותר מדי מן ה"לנבוק האינטליגנטי",

משיוכל להשתלט על ההמונים. ומכיוון שחסרה לו שלמות הצורה, תושפע ממנו גם האינטליגנציה רק השפעה אינטלקטואלית ולא השפעה אינטוויטיבית - יהיה עליה לנחש יותר מאשר לחוש. אבל לגבינו באמנות גם חשיבות פיסיולוגית מסויימת. למשל, עצב-האוזן הרגוע דורש מזון, ומכאן צמח הצורך בשמיעת מוסיקה. עד לזמן מסויים יהמו בחברה עצבים מסויימים, אבל בסופו של דבר אלה יצברו אנך אדירה ויתבעו מזון רב ותתחיל הלידה המחודשת הגדולה של האמנות.

הנצרות, שבזמן הראשון רדפה כל כך את הסמלים, את האמנות ואת האמנים של העולם הישן, יצרה לבסוף, אחרי נצחונה המכריע, אפשרויות חדשות רבות כל כך לאמנות, עד שהיא, הנצרות עצמה, מלאה התלהבות וקידשה יצירות-אמנות רבות ותלתה אותן בהיכליה. אמנם נכון, אפילו הנצרות לא יכ ליצור יש מאין. במובן זה היא נאלצה אחרי נצחונה לוותר וויתורים, וזמן ניכר אחרי הופעתה היא הכתירה את דיאנה האפסית (פולחן אלילי בעבר) בשם "האם הקדושה".

גם החברה תצטרך ותרצה אחרי נצחונה לוותר וויתורים לצורות-החיים הישנות באמנות באלה, אגב, לא תהיה אז לגביה כל סכנה. אבל עד אז יחלוף זמן ניכר ועד אז השירה האמיתית אם לא תרוו בקנאות הרי לפחות לא תוכר על ידי החברה, היא תשאר בבדידותה, והשירה היהודית, מסיבות שהזכרנו קודם, יפול בגורלה שבדידותה תהיה איומה מכל שירה של עם אחר. והבדידות כבר החלה - היא צועדת.

פרץ מארקיש

בדרכי השירה היהודית (1921, קטעים) (5)

הסטיכיה של הרס היא נצחית כמו הסטיכיה של יצירה.

כל דבר שנוצר חייב להיהרס. כי הרס הוא החוק וכוח-הדחף הנצחי של היצירה. רק דבר שלא נוצר יכול שלא להיהרס. ה"קיום" האנושי הוא שרשרת עגולה ומסתובבת של שאיפות והישגים. בשעה בה אנו חוגגים את חג ההישג, בה בשעה כובשת אותנו, צרה עלינו ומנצחת אותנו שאיפה חדשה. אנחנו הורסים "הווי" של "שקיעה" ויוצרים חדש, על מנת שלבאים אחרינו יהיה מה להרוס כדי ליצור מחדש - וכך הלאה. זהו חוק החיים והמוות, חוק התנועה המתמדת. אנחנו הורסים מסורות של עבר. לשם כך הן נוצרו. אברהם אבינו ניתץ את העצים של תרח, אנחנו מנתצים את העצים של אברהם אבינו, הבאים אחרינו ינתצו את שלנו וכו'. זהו אי-השקט המתמיד ואי-ההסתפקות של הרוח. ההרס והיצירה כאחד הם הבארומטר למזג-רוחנו.

אנחנו חיים בזמן של מרידות. על כן אנו מובילים כמו נוסעים על אוניותינו - הלכי-רוח של התקוממות, התמרדות והריסה. חושינו מסננים את שלהבות המהפכות והמלחמות. אנחנו משיבים רגעים שאולים מן הנצח, שקויים בסופה, שכורים משירה של הרס ומרי. אנחנו שבים משוחררים, בפיות

כתהומות פעורות לקליטת רגעים חדשים. אנחנו יוצאים אל היום כאל רכבת-של-בוקר, ומצפים באי-שקט נעצר, בשמחה חבויה ל"נוסעים" שהוא יביא לנו מאי-שם. אם הללו אינם יפים - נספיג אותם שירה בתוך שופרי לבותינו - ויהיו לקשתות-כענן. "הנוסעים" אינם חשובים לנו, לנו חשובה האפשרות האיומה - להתרומם פעם נוספת באוירון אי-השקט שלנו. מלה אינה מפחידה אותנו, אם המלה היא "אלהים" ואם המלה היא "מהפכה". אנו חשים אותן, חיים אותן, נושמים אותן. אבל יראת כבוד בפניהן - אין. האמן אינו יוצר מתוך חובה, לפי מצע, שכך הוא חייב לעשות; לא, כך הוא רוצה לעשות, כך מתחשק לו לעשות. אם לא נחה דעתו. יהרוס ו-מחדש. אמן אינו חייב דבר לאיש, גם לו לעבר. אמן אינו יכול לדעת מלכתחילה מה הוא צריך. אם להצטרך, אם חובות - הוא חייב להיות לאומי, הוא חייב להיות פרולטרי, הוא חייב להיות הכל, מלבד "הוא עצמו". לא, איננו חייבים; אנחנו רוצים: ראשית - "להיות", ושוב ראשית - עם הסטיכיה של חיים, ושוב ראשית - מאתנו, דרכנו. ביצירת אמנות כל פרט, כל תנועה, כל רטט הוא הדבר הראשון. בשכרון לוחט אנחנו מתמכרים להלך-הרוח כולו. אחר-כך איננו מאמינים בעצמנו, שאמנם יצרנו זאת.

אם האמן יודע למפרע את התוצאה, כי חובה היא - אין הוא אלא בעל-מלאכה היודע שיש לגזור, לחבר, לתפור, לגהץ והא לך זוג מכנסיים. האמן מתמכר באמונה לסטיכיה של החומר וקורע, הולם שובר מתוכו ככל שניתן לו לפי כוח רצונו היוצר ובצורה הנובעת מתחושתו, גדולתו ויופיו האישיים. המצע האמיתי של האמן הוא אי-שקט שבלבו, הלך-הרוח. המנצח האמיתי, שאינו מניח לו לסטות מדרכו, הוא חושה האמנותי של התחושה הערה שלא תניח תנועה אחת, זיע אחד ללא מידה ומשקל - האינסואיציה הפיוטית. הפרטיטורה - זהו העולם הגדול, הנצחי, האינסופי. יקראו לה אמנות, אלהים, מהפכה, הרס, לא חשוב; היא שוב-החיים!

רוח היצירה האנושית ורוח המהפכה אחוזים זה בזה כל כך, עד שקשה לומר, מי מפרה את מי, מי יוצר את מי? הם מלהיבים זה את זה ממלאים זה את זה, ושואפים ביחד, במזיגתם ההרמונית, אל השלישי - אל תנועה נצחית, אל אי-שקט נצחי, אל אינסופיות.

על כן לא נכון הוא לומר: אמן או משורר מהפכני, כשם שמיותר לומר רוח רצה. רוח! - וכבר אנו יודעים שהיערות והימים - אל-על! אמן, משורר, ודי בכך, שהלבבות יתרוממו; אמן - מהפכה, שאם לא - אין הוא אמן! אלא מתארן!

רבים מודדים אותנו במידת המהפכה העכשיות. לא נכון, זוהי פגישה מאושרת ומקרית.

נו, ואם מהפכה מדינית, חברתית, מסתיימת - מסתלקת מן האנושות רוח-המאבק?

והרי היא תסתיים בהכרח.

כי היא התחילה!

והרוח - ללא סיפוק? והספינות - ריקות?

אז יוצאים בבוקר אל אורחו של היום, שם עוברות עגלות רתומות, ושואבים הפרייה מהן? הן רוחנו לא לעד תחיה על חשבון המהפכה העכשיות, כשם שלא נוכל להיות היום באויר שנשמנו אתמול? ההיסטוריה בלי ספק תחזור על עקביה, כשם שחוזר היום, אבל אנחנו איננו יכולים להיעצר. אנחנו קוטפים פרח, מריחים ונושבים בו, וזורעים בו שוב את האדמה.

אחר-כך אנחנו מתלהבים ממנו בזמן אחר ובצורה אחרת. והרוח באה על סיפוקה מתנועה כפולת מקליטה ומהשלכה... ..

יש משוררים שונים ושיטות יצירה שונות,

יש משוררים שונים, הנושאים בקרבם חווייה אחת, במשך שנים החוזרים פעמים רבות להלך-רוח אחד ובכל שיבה חדשה הם חוזרים עמוק יותר בלבם, כביהלום על פני זכוכית, רגש פלוני או אלמוני.

ופעם, כשהחריתות חדרו בעומק וכבר הגיעו לצד האחר של הלב והמחשבות, נושר פרי בשל.

זוהי הפעם האחרונה. בשיטות יצירה כאלה שולטים הקלסיקאים, או, יותר נכון, שלטו הקלסיקאים.

קלסיקאים, שהיו בעלי שיווי-משקל אמנותי ושלווה יוצרת, במידה המספיקה על מנת לעלות

במדרגות המסורות המושרשות והקפואות - אל גובה הפרספקטיבות ההיסטוריות, אלה יושבים בצד, על פני מרחבים של אירועים, ואוגרים להם פרטים אמנותיים, כאסוף גננים מנוסים - פרחים מגניהם.

הללו מונומנטאליים, כעמודי האבן, שעליהם ייבנה גשר ענק. זאת הם עשו אבל לא היה בכוחם להיות לאווירון להלכי-הרוח השיריים, הם מחושבים מדי - שלווים.

הורציוס אמר על הומרוס:

הוא מנמנם, הומרוס הטוב,

ומפיל תרדמה עלינו.

אבל יש שירים (בייחוד בתקופות של מהפכה) שאינם יכולים להיות מונחים בחשבון נושא רבית בלבם של המשורר ולמנוע בואם של מחליפיהם.

בתקופה של סערה מהפכנית, כשאתה נחנק ממלוא-הגרון חוויות, כשברס חוויה אחת מוצאת את תיקונה, נתקעות בך צפורניה של חוויה אחרת, חזקה ממנה, כשאתה עומד בתווך המפגש של רוחות וגלים, וכל אחת סוחפת אליה, וכל אחת חוטפת את המזון מפי זולתה...

משוררי הקטיגוריה הזאת, בני תקופה כזאת, אינם מחשבים כמה יש להם וכמה יהיה להם אם יכניסו הון בחשבון-של-ריבית.

הם אינם מחשבים, הם כותבים שירים.

הם שרים, בדומה לגלים הקורעים גוש צוקים, מפוררים אותו - וכותבים בו על שולי החוף, מתיבה לא מלוטשת, לא מחוממת, פראות ועירום של הגוף הערטילאי, ורוח תבוא ותקרא את הכתוב כפי שהוא מפוזר, במצב של תוהו-ובוהו ותשאהו ככה לכל קצווי העולם. כל תקופה יוצרת סגנון משלה; והביטוי העליון לסגנונה - הוא משוררה.

כל תקופה סוללת את דרכיה, מלטשת את צורותיה.

תקופה של סערה מחפשת לה צורות הדומות לה. אין היא רוצה להשתעבד לחוקים ומסורות, היא מלבישה אותם אבנים על הצוואר ומטביעה אותם, היא אינה מכירה בהם. עליה ליצור חוקים חדשים. משוררים של זמן כזה מתפשטים עירומים וניצבים, כמו הרים, מתחת לברד, בלבבות מסורים לרוחות, בין מכות-הרוח ומאבקי-הסופה, ונשטפים ונבלעים בחוויות סוערות ואכזריות. הם אינם יכולים להסתובב שנים עם הלך-רוח, כשהברד הצומח הולם בחלונות העיניים ונתלה על הצוואר. עליהם לשחרר את מוחו-תיהם ולבותיהם להלכי-רוח-חדשים, כאבני-ריחיים עליהם להשליך את הטחון על מנת לקלוט גרעינים חדשים.

ודווקא לכן אין ביכולתם של משוררי תקופתנו החדשה והסוערת ליצור יצירות מונומנטליות. הם כורי-פחם, מחילות חפורות בארצות-שמש בלי-נודעות. הם מביאים חימר, נושאים לבנים, כורתים יערות, מניחים קורות. למי? לתקופות חדשות, לדורות שיבואו, הם - היונים שיצאו מן התיבה באמצע המבול, על מנת שיביאו בשורה לעולם. הם פשטו בריצתם על-פני דרכים, עקלקלות, על-פני בתי-העלמין של מסורות, המכוסים לבת אש וגופרית, הם עוד לא יביאו יבשה בפיהם. אבל אם כל אחד מהם יביא בפיו-עלה, ענף, אבן, יד זבה-דם-ושרה, הלא תצדיקם ההיסטוריה?

כן!

וסימנים כאלה הם כבר הביאו לנו! -

השירה היהודית החדשה ברוסיה המהפכנית, אין לה מה ללמוד מן הליריקה האירופית.

סלעיה הכבושים, המטורגים, מתפוררים כבר מעצמם, כשיני שלדים רקובים.

יחד עם השירה הרוסית החדשה תרים גם השירה היהודית החדשה את האבוקות הדולקות של רוסיה, היא תפער את השערים האדומים של מוסקבה ואירופה תוצת מן הנשימה הלוהטת של החורבן הקלאסי, הרוסי, וכל העולם ימלא גרוננו תדהמה מן התהו-ובוהו היוצר שלה.

ישלו-נא את נעליהם וכפפותיהם ויקרבו יחפים אל הסנה הגדול והקדוש; ידרכו-נא בפסיעות יחפות על האדמה הרוסית שנעורה, ובריאות מאוררות ישמעו את הולם לבה של המהפכה הרוסית.

רוסיה המהפכנית לא תדרוש מהם דרכונים. היא תלמדם את השיטה חסרת-הדרכון של חיים

ויצירה.

השירה היהודית הניחה מאחורי גווה את שלב התיאור והתקרבה אל ספי המלה האידאית המשוחררת, המחשבה הפילוסופית הנשגבת.

הנוף, הציור, מורכב אשר יהיה, - חדל לדבר אל לבות האנשים ולעורר את התפעלותם.

השירה היהודית, כהרבה שירות אחרות, חייה עברו כבר על פני האידיליה שלה, על פני היגון והכמיהה המתוק והעצוב של שבת-קודש, ונכנסת להלם החרוש של סופה ומאבק.

על פני שטח נרחב למדי שרה השירה היהודית מכל צדדיו את החלל המכונס של חרבות יהודיה עוברית, את מרכז הייחודים היהודיים החברתיים, הכלכליים והפסיכולוגיים, את פולחן האידיאלים הדתיים הנלהבים, את עריסת חלומותיה ותקוותיה - את העיירה הקטנה שגוועה.

השירה היהודית העמידה לה מאות פעמים מצבות, ציירה מחדש ימי-שנה מחוקים ושחוקים, קוננה עליה בניגונו המסתלסל-העצוב של בעל-התפילה האחרון, והניחה אותה הרחק מאחורי גווה, כחלום ילדות רחוק.

יהיו אשר יהיו האמצעים שבהם יחטטו בשלווה האידילית הרדומה, יעלו אשר יעלו זכרונות שקטים-אידיליים על צהרי עיירה מפוטמים-ורדומים ומפקים-בשמש - בפני המוח היהודי המודרני, - לא תהיה זו, סוף-סוף, אלא היסטוריה, שלמדה אי-אז, בשנות-הילדות.

האנושות המודרנית מעורבת ומקורקרת במלחמות, מרידות ומהפכות, הבשילה בה אדישות-ל-אבן, חולי-סבלנות לתיאורים סתם העלמא. אין לה פנאי ואין לה סבלנות לאמץ את העיניים ואת המוח על

נילות ארוכות. היא אינה יכולה לקרוא אלא "צופנים". מקוצרים, קטועים, משלוש מלים - אחד, וש, מפוצץ - כפצצה.

האנושות צמאה, משחוקת ומצפה למלת-בשורה חזקה של שמחה חסרת-שחר או של צער תהומי. אל פסגות הרים גבוהים בשלבים, היא צופה על המלה החזקה והנרעמת, שחייבת להיאמר.

מלבד המודעות, הכרזות והקריאות אל מצפון האדם, - כל השאר באמנות-המלה כבר גולש בדרך כיוון.

הספרות כבר חיה על חשבון שומנה שלה.

היא משחקת בקצת המלים השחוקות, המספורות והציוריים, בדומה לסינים קטנים המשחקים בזריקה-חפיסה-באוויר של מספר סכינים כהים, ומסביב-העולם בכל צורותיו הוא רענן וחדש כאילו זה עתה יוצר.

איזה להטוטים שלא תעשה האמנות, במוקדם או במאוחר היא תיאלץ לסגת בפני התקפת הטבע העירום הממשי, על כל ההרמוניה שלו, הבריאה והבלתי-מובנת, של אורות, צללים וצבעים. ואולי אנחנו כבר מגיעים אל הזמן, בו אמנים יחדלו להביא מתנות מן הטבע אל חתיכות הבד ופיסות הנייר, - אלא להיפך, יקרעו מהם, מפיסות הנייר ומקרעי הבד, וירוצו עמם אל המתחדש אלף פעמים ברגע אחד, השוטף-כבולע-ובלתי-מובן, החידה האכזרית והשמשית-עולם...

מארק שאגאל

ד פ י ם (1922) 6

מלים אחדות, חברים, לנושא שעליו ביקשתם שאכתוב באריכות - דעתי על האמנות היהודית.

לפני כמה זמן התנהל בחוגי אמנים יהודיים הפולמוס למען אמנות הנקראת אמנות יהודית, בתוך המהומה והלהט התבלטה קבוצת אמנים יהודים ובתוכם גם מארק שאגאל.

עוד בהיותי בוויטבסק, כשאסון זה קרה - זה עתה שבתי מפריס, חייכתי לי בלבי. בזמן ההוא הייתי עסוק בדבר אחר לגמרי.

מצד אחד - יהודי "העולם החדש" - העולם השנוא כל כך על ליטוואקוב - סימטאות העיירה שלי, תושבי דג-מלוח גבנים, יהודים ירוקים, דודים, דודות ושאלותיהם:

ברוך השם, גדלת, היית לאדם מבוגר!

ואני לא פסקתי מלצייר אותם...

מצד אחר - הייתי אז צעיר במאה שנים ואהבתי אותם, פשוט אהבתי אותם...

הנה באלה הייתי עסוק יותר, אלה כבשו אותי יותר מן הרעיון, שמשחוני לאמן יהודי.

עוד לפני שנים, בפריס בחדר "לא רוש" אשר לי, בשעת העבודה, שמעתי מעבר לפרגוד קולות מהגרים יהודים מתווכחים:

- ומה אתה חושב, סוף סוף, אנטוקולסקי איננו אמן יהודי, גם לא יזרעאלס, לא ליברמן!

המנורה הייתה כהה והאירה את תמונתי, שניצבה וראשה אל מטה. (כך אני עובד - תשמחו לכם) ולבסוף, כשלקראת בוקר החלו להתבהר שמי פריס, צחקתי בעליזות לרעיונות הבטלנים של שכניי על גורל האמנות היהודית:

- מילא, דברו לכם - ואני אעבוד.

נציגי כל הארצות והעמים! - אליכם - פנייתי. (איני יכול, נזכרתי בשפ נגלר) תודו: עתה, כשלנין יושב בקרמלין, אין כפיס עץ להסקה, עשן בחדר, האשה ברוגז - יש לכם עתה "אמנות לאומית"?

אתה, הגרמני הפיקח ואלדן, ואתם כל מיני האחרים המטיפים אמנות בינלאומית, הצרפתים האצילים מטצנז'ה וגלייז (אם הם חיים עדיין), אתם תשיבו לי:

- שאגאל, צדקת!

יהודים, אם קרוב הדבר ללבם (לי דווקא כן) יכולים לבכות על שציירי בתי-הכנסת-של-עץ בעיירות (שלמה אינני אתכם בקבר אחד) וחרטי ה"שול-קלאפערס" של עץ - "הס!" (ראיתי באוספו של אנסקי, נבהלתי) הלכו לעולמם.

אבל, לגופו של דבר, מאי נפקא מיני בין סגל, אבי-סבי המוהילבי המגובן, שקישט בציורון את בית הכנסת של מוהילב, לביני, שציירתי את התיאטרון היהודי (תיאטרון טוב) במוסקבה?

האמינו, לא פחות כנים שכנו אצל שנינו, בשעה שהתגוללנו על הקרשים בבתי-מלאכה, בבתי-כנסת ובתיאטרון.

יתר על כן, בטוחני שאילו חדלתי להיות "גלוח", הייתם רואים את דיוקנו כדיוקו...

אגב, אבי.

האמינו לי, לא מעט טרחה טרחתי, לא פחות אהבה (ועוד איזו!) פיזרנו שנינו. ההבדל

הוא רק בזה, שהוא קיבל גר הזמנות לשלטים ואילו אני למדתי בפריס, שעליה גם הוא ידע דבר.

ובכל זאת. גם אני, גם הוא, גם אחרים (יש כאלה) עדיין אינם האמנות היהודית בכללותה.

ולמה שלא נאמר את האמת. מניין תצמח כזאת? חלילה וחס, אם זו תצטרך לבוא בשל צור כלשהו!
מזה שאפרת יכתוב מאמר, או שלויתן יתן לי "מנת-מזון אקדמאית"...

היתה אמנות יפנית, מצרית, פרסית, יוונית. אבל מן ה"רנסנס" ואילך החלו האמנויות
הלאומיות לשקוע. קווי ההיקף נעלמים. באים אמנים-יחידים, נתיני מדינה פלונית או אלמונית,
סגולרו פה או שם (ברוכה תהיי לי וויטבסק שלי) ודרוש רישום הגון או אפילו מומחה לדרכוגים (מן
המדור היהודי) על מנת שנוכל "ללאם" את כל האמנים.

ובכל זאת נדמה לי:

אלמלא הייתי יהודי (בתוכן, שאני מכניס למלה הזאת) לא הייתי אמן, או שהייתי שונה

לגמרי.

גם כן חידוש!

אני בפני עצמי יודע גם יודע מה עם קטן זה יכול להשיג.

לרוע המזל אני צנוע ואינני יכול להעלות על דל-שפתי, מה הוא יכול להשיג. מילתא

וטרטא לומר, מה עם קטן זה עשה!

התחשק לו - הראה את הנוצרי ואת הנצרות.

התחשק לו - נתן את מארקס והסוציאליזם.

הייתכן, שלא יראה לו לעולם איזו שהיא אמנות?

הוא יראה!

הרגוני, אם לא.